

Realsocialismens och realpolitikens fall

En värld står förstummad inför händelserna i öst. På måndag befarar många en ny stalinism och ett nytt kallt krig. På lördag förbjuds kommunistpartiet att verka i Sovjetunionens krigsmakt och statsförvaltning. Generalsekreteraren avgår. Unionen är i full upplösning.

Men inget av detta är särskilt förvånande. Det som är mest förvånande är den allmänna förvånningen.

I maj 1789 samlades ständerna på kungens kallelse till Versailles för att hjälpa till med att få ordning på ekonomin. 20 juni svor tredje ståndet eden i Bollhuset. 14 juli stormades Bastiljen. Det var ändå före televisionen.

Vår eftervärld kommer att häpna över hur man ännu sommaren 1991 talade om ett framtida Sovjetunionen. Trots att detta var en helt irrationell skapelse som överlevt i 70 år endast tack vare de krig och andra abnormala förhållanden då en kommandoekonomi kunde fungera hjälpligt. Trots att det var självklart att en icke-ekonomi som den sovjetiska inte kunde överleva i en värld där ekonomiska relationer spelade allt större roll.

Motviljan i väst mot att inse att socialismens föregångsland var en absurditet var naturligen mest framträdande bland socialister. Kommunisterna var ändå socialister, låt vara på fel spår, men om de bara lärde sig litet socialdemokrati skulle det gå att ordna upp problemen.

Men socialisterna var inte ensamma. De var i dåligt sällskap med världens realpolitiker. De som resonerade i maktbalansstermer, såg stabilitet som ett egenvärde, ville veta vem motparten var och uppskattade ledare som "man kunde göra affärer med" för att tala med Margaret

Thatcher i hennes omdöme om Michail Sergejevitj Gorbatsjov.

Den realpolitiska synen är givetvis förståelig i en värld fylld av kärnvapen och stora armeér. Icke desto mindre leder den fel i dagens situation. Det var dödfött att satsa på en ledare som ville gradvis reformera Sovjetunionens ekonomiska system, när Sovjetunionen i praktiken inte haft ett ekonomiskt system sedan 1918 och när unionen förlorat all legitimitet. Ändå investerade Väst förtroendekapital i Gorbatsjov in i det sista.

De demokratiska staternas blotta existens är en mäktig moralisk kraft i världspolitikerna, i synnerhet om demokratierna för en ekonomisk politik som uppmuntar initiativ, framsteg och tillväxt. Medvetet eller omedvetet inspirerar de härigenom frihetssträvanden i mindre lyckligt lottade länder.

Det realpolitiska agerandet innebär ofta att man förråder de människor som förletts att hoppas på stöd och som inspirerats till revolt mot förtrycket. Ungern 1956 är ett skammens exempel.

Och samtidigt innebär realpolitiska deklamationer att förtryckarna tror sig ha carte blanche att gå hårt fram. Hade det inte upprepats om och om i väst att Tysklands enande var oförenligt med balansen i Europa? (Tysklands enande är över huvud taget inte på agendan, sade George Bush 1989.) Förklarade inte EG-staterna att man stödde bevarandet av Jugoslavien? Hade inte amerikanerna klagat på att man fruktade en sovjetisk kollaps och hellre hade en enad union som motpart i världspolitiken?

Till all lycka för de drabbade folken skedde en snabb omkastning i sista stund. Kohl beslöt ta täten i ett tyskt enande som

så många talade emot in i det sista. EG-staterna insåg att Jugoslavien inte var värt att rädda till priset av militära massakrer. George Bush gav vid kuppen sitt stöd till en Jeltsin som tidigare behandlats nedlåtande och kränkande i Väst.

I den moderna världen minskar politikernas möjligheter att styra utvecklingen dramatiskt. Världens statsmän samlas fortfarande då och då vid gröna bord till konferenser och toppmöten men lyckas i bästa fall endast hinna ikapp utvecklingen. I värsta fall kan de lägga på locket över problemen så att överkokningen blir värre.

I den moderna tiden har folken fått allt större möjligheter att själva höra och se och att göra sina röster hörda. Och om inte det hjälper röstar de med fötterna, blir flyktingar eller gatudemonstranter beroende på omständigheterna. De alltmaktlösa makthavarna tvingas snabbt anpassa sig för att inte flyktingströmmarna skall bli stormfloder och gatudemonstranterna inte skall börja bryta upp gatstenen, protestropen övergå i vredgat raseri.

Detta är uråldriga mönster. Vår tids revolution är telekommunikationstekniken. I stället för att den som i Orwells framtidsmardröm ställes i maktens tjänst försvårar den för makthavarna att utöva makten alltför hänsynslöst.

Folkens viljeyttringar är inte alltid goda. Dunkla flöden bryter också fram, främlingshat, chauvinism, antisemitism, särskilt där de totalitära systemen hållit strömmarna under jorden. Vi känner dock inget annat sätt att bekämpa vedervärdiga åsikter än att låta dem komma till tals och bemötas i öppen debatt.

Makthavarnas ambitioner är inte alltid ondsinta. Realpolitikerna vill skona världen från farliga konvulsioner. Kuppmakarna i Moskva vägledades troligen inte av vilja att terrorisera sitt folk eller av egen nytta utan av en missriktad ambition att rädda folket från socialt kaos. Svenska reglerings- och förbudspolitikerna tror ärligt på att staten måste ingripa för att rädda människor från mörka krafter i samhället eller i deras egna själar.

Det onda är att dessa ambitioner bygger på en utopi och en förmätenhet. Utopin att tro att staten *kan* reglera komplicerade samhällen eller världssystem utan att skapa kaos. Förmätenheten att tro att makthavarna bättre än folken känner folkens sanna intressen.

Det är med denna slags goda föresatser som vägen till helvetet är stenlagd. Lyckligtvis har folken nu börjat slita upp den stenläggningen och kastat gatstenarna mot makten.